

פרשת משפטים

ורפא ירפא

שאלות מפתח

- מה המקור לכך שמותר לרפא לרפא?
- מה ההווה אמינא שנחשוב שאסור לרפא לרפא?
- האם מותר לחולה לפנות לרופא?
- האם יש לעסוק ברפואה בדרכי הטבע כדי למנוע מחלות?
- האם מותר לבטוח בה' ולהימנע מטיפול רפואי?
- כיצד החולה והרופא צריכים לבטוח בה'?

רשות לרופא לעסוק במקצוע הרפואה

בתוך פרטי תשלומי החובל שבפרשתנו, מסתתרות שתי מילים המהוות יסוד מוסד בהשקפה הרוחנית על עולם הרפואה ועל היחס בין חובת ההשתדלות למידת הביטחון - "וְרַפָּא וְרַפָּא". מכפל לשון זה למדו חז"ל כי ניתנה רשות לרופא לרפאות. אולם, היתר זה מעורר שאלות כבדות משקל: האם התערבות אנושית ברפואה סותרת את האמונה בהשגחה העליונה? אם הקב"ה הוא המכה, האם לאדם יש זכות לרפא? מתוך דיון בשאלות אלה נעמוד אי"ה על היחס המורכב שבין השתדלות בדרכי הטבע לבין מידת הביטחון בה', כפי שעולה מדברי הראשונים והאחרונים, עד פוסקי זמננו.

התורה מצווה כי אדם שחבל בגופו של חברו, חייב לשלם לו תשלומי 'שבת' ו'רפוי' על מנת לכסות את נזקיו, וכך נאמר¹:

"וְכִי יִרְיֵב אֲנָשִׁים וְהָכָה אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ בְּאֶבֶן אוּ בְּאֶגְרֵף וְלֹא יָמוּת וְנָפַל לְמִשְׁכָּב: אִם יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ עַל מִשְׁעֲנֵתוֹ וְנָקָה הַמָּכָה רַק שְׂבֵתוֹ יִתֵּן וְרַפָּא וְרַפָּא".

מכפל הלשון "ורפא ירפא", לומדת הגמרא² שמותר לרופא לעסוק ברפואה:

"דתניא, דבי רבי ישמעאל אומר: 'ורפא ירפא' - מכאן שניתן רשות לרופא לרפאות".

הקושי: מדוע נדרש היתר מיוחד? לכאורה, הצורך בפסוק מיוחד להתיר את הרפואה אינו מובן. היעלה על הדעת שאסור לרופא לרפא? הרי על כל אדם מוטלת מצוה כללית להציל את חברו, מדין "לא תעמוד על דם רעך" ומדין השבת אבדה. כך מקשים בעלי התוספות³:

"מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות. הקשה הר"י מאורלייניש: פשיטא, למה לא ירפאו הרופאים? הכתיב 'והשבותו לו' ודרשינן זהו השבת גופו, וכתיב 'לא תעמוד על דם רעך'?"

בעלי התוספות ורבותינו הראשונים, מציעים מספר הסברים לחידוש הטמון בפסוק זה:

¹ שמות כא, יח-יט.

² בבא קמא פה ע"א.

³ תוספות הרא"ש ותוספות ר"י החסיד, ברכות ס ע"א.

בעלי התוספות מתרצים חמישה תירוצים:

א. **היתר קבלת שכר:** לפי **תוספות רא"ש שם**, החידוש הוא שיש רשות לרופא ליטול שכר על הרפואה, וזו לשונו:

"ותירץ, שניתן רשות לרפאת בשכר, דסלקא דעתך אמינא שחייב לעשות בחינם".

ב. **רפואת חולי בידי שמיים:** במסכת בבא קמא מתרצים **תוספות**⁴, שניתן היה לחשוב שמותר לרפא רק פציעה שנגרמה על ידי אדם, ובא הפסוק ללמדנו שמותר לרופא לרפא גם מחלה טבעית - "חולי הבא בידי שמים", וזו לשון תוספות:

"ויש לומר דהווא אמינא הני מילי מכה בידי אדם, אבל חולי הבא בידי שמים, כשמרפא נראה כסותר גזירת המלך - קא משמע לן דשרי".

ג. **הצלה שאינה מיידית:** תירוץ נוסף מובא **בהדר זקנים**⁵, שם מבואר שהפסוק נצרך למקרים שבהם החולה אינו בסכנה מיידית, כמו טובע בנהר או מי שמותקף על ידי ליסטים, אלא סובל מחולי מתמשך, וזו לשונו:

"ואם תאמר: מן 'והשבותו לו' נפקא... ויש לומר: דמהתם לא שמעינן אלא היכא דטובע, שמאבד גופו בבת אחת".

ד. **מתן רשות לרופא נוסף:** הסבר נוסף מובא **במושב זקנים**⁶, והוא, שהפסוק מתיר לרופא לנסות לרפא גם אם רופא אחר כבר ניסה ונכשל. שלא יאמרו שהכישלון מעיד על רצון ה' שהחולה לא יתרפא:

"ולכן איצטריך 'ורפא ירפא' ב' פעמים, לרופא אחר רופא. דסלקא דעתך אמינא, כיון דרופא ראשון אינו יכול לרפאתו, אם כן אין הבורא ברוך הוא חפץ לרפאת זה החולה ויהיה אסור לרפאתו - קא משמע לן 'ורפא ירפא' מכל מקום".

ה. **היתר הסתכנות בטיפול:** תירוץ נוסף **במושב זקנים שם**, הוא, שמותר לרופא לטפל בחולה גם אם הטיפול כרוך בסיכון ועלול חלילה להמיתו:

"ופירש רבינו חיים: מכאן שניתן רשות לרופא לרפאותו בתחילה, ולא חיישינן פן יהרגנו על ידי משקה או סם... קא משמע לן 'ורפא ירפא', אפילו לכתחילה מותר לרפאתו".

לצד בעלי התוספות, קיימים הסברים נוספים להבנת ההיתר:

שיטת הרמב"ן - הגנה מפני עונש במקרה של טעות:

הרמב"ן בספר "**תורת האדם**"⁷ מבאר, שה"רשות" שניתנה לרופא אינה עצם היתר העיסוק ברפואה, שהוא מצוה גדולה, אלא הגנה מפני תביעה או חשש מעונש במקרה של טעות. כשם שדיין שטעה פטור, כך רופא שריפא ברשות והזיק בשוגג - פטור:

⁴ תוספות בבא קמא פה ע"א ד"ה שניתנה רשות.

⁵ הדר זקנים שמות כא, יט.

⁶ מושב זקנים שמות כא, יט.

"פירוש: שמא יאמר הרופא, מה לי בצער הזה, שמא אטעה ונמצאתי הורג נפשות בשוגג. לפיכך, נתנה לו תורה רשות לרפאות".

שיטת הגר"א - חולי חיצוני מול פנימי:

הגר"א⁸ מבחין בין שני סוגי מחלות. לשיטתו, חולי פנימי אמור להירפא בדרך הטבע על ידי הקב"ה בלבד, ואילו ההיתר לרופא ניתן רק במחלות חיצוניות:

"כי הנה ב' חולאים יש - חולי החיצוני וחולי פנים. חולי הפנים נתרפא על פי דרך הטבע מהקב"ה, כי הוא יודע חוליו ומזורו. וחולי החיצוני על פי דבר הטבע על פי רופא מומחה... ומה שדרשו 'ורפא ירפא' מכאן שניתן רשות לרופא לרפאות - זהו חולי החיצוני, מה שנראה לחוש עין הראות".

המורם מן האמור, כי לרופא ישנה רשות, ואף מצוה, לעסוק במקצוע הרפואה, והפסוק נועד להסיר חששות הלכתיים שונים הנוגעים לכך. עוד נציין, כי המקורות שהזכרנו מתמקדים בהיתר של הרופא לרפא, ואינם עוסקים במישרין בשאלה האם לחולה יש היתר לפנות לרופא.

רשות לחולה לפנות לרופא

לאחר שראינו מקורות שונים הנוגעים להיתר של הרופא לרפא, עולה השאלה מצד החולה: האם מותר, או שמא חובה, לפנות לטיפול רפואי? בסוגיה זו נחלקו רבותינו הראשונים:

הרמב"ן⁹ סובר, שהרפואה היא מציאות של "בדיעבד", כי באופן אידיאלי, כאשר ישראל עושים רצונו של מקום, אין צורך ברופאים כלל, והרפואה אמורה להגיע ישירות מאת ה', וזו לשונו:

"והכלל: כי בהיות ישראל שלמים והם רבים, לא יתנהג עניינם בטבע כלל... כי יברך השם לחמם ומימם, ויסיר מחלה מקרבם, עד שלא יצטרכו לרופא ולהשתמר בדרך מדרכי הרפואות כלל... ומה חלק לרופאים בבית עושי רצון השם?".

לפי הרמב"ן, הביטוי "ניתנה רשות" מצביע על הכרח שנוצר עקב ירידה רוחנית. מאחר שבני האדם נוהגים בדרכי הטבע ולא בדרכי הנס, הקב"ה הניח להם להתנהל תחת חוקי הטבע והרפואה:

"וזו היא כוונתם באמרם 'ורפא ירפא' - מכאן שנתנה רשות לרופא לרפאות'. לא אמרו שנתנה רשות לחולה להתרפאות, אלא כיון שחלה החולה ובא להתרפאות כי נהג ברפואות... אין לרופא לאסור עצמו מרפואתו... אבל ברצות השם דרכי איש - אין לו עסק ברופאים".

לעומת הרמב"ן, ראשונים אחרים סוברים שהפנייה לרופא היא הדבר הרצוי והנכון, ואין בה סתירה לביטחון בהי"ט¹⁰. הרשב"א¹¹ מסביר, כי אין למנוע מאדם להשתמש בחכמת הרפואה רק מחשש לפגיעה בביטחון, כשם שאין למנוע שימוש בחכמות אחרות המועילות לאדם:

⁷ תורת האדם, שער המיחוש - ענין הסכנה, אות ו.

⁸ אדרת אליהו שמות בא, יח-כ.

⁹ רמב"ן ויקרא כו, יא.

¹⁰ ראה עקידת יצחק (פרשת וישלח שער כו), שדחה את ההבנה שאסור לחולה לפנות לרופא בטענה הבאה: "לא יסבול שום דעת שיהא הרופא רשאי לרפאות - והחולה אסור להתרפאות".

"ואם תהיה התשובה כי באלו תכונות תתחזק אמונת האל בלבבות ולא נחוש להסרת הביטחון עם הצורך הגדול להתרפאות הגופות אשר הוא הכרחי לנו... אין ראוי שנחוש על שום אדם שיפקפק עליהם בעבור החכמות, עם הצודק גם כן להשיג מתועלת החכמה התרפאות נפשותינו".

בדומה לרשב"א, גם הרי"א¹² מדגיש שחובה להשתמש ברופא, ומבאר שהביטחון בה' צריך להיות מכוון לכך שה' יצליח את דרכו של הרופא, וזו לשונו:

"לא יאמר אדם: אטיל בטחוני בבורא שכל הרפואות מאתו ואיני רוצה רפואת בשר ודם... אלא שיתרפא מן הרופא וישים ביטחוני בבורא".

כך עולה גם מדברי רבנו בחיי בספרו "חובות הלבבות"¹³, המבאר כי על האדם מוטלת החובה להשתדל בדרכי הטבע לשמירת בריאותו, תוך ידיעה ברורה שהתוצאה תלויה אך ורק ברצון ה':

"כי על האדם לבטוח בבורא בזה ולהשתדל בהתמדת הבריאות בסיבות אשר מטבעם זה... כמו שציוה הבורא יתעלה 'רפא ירפא', מבלי שיבטח על סיבות הבריאות והחולי שהן מועילות או מזיקות, אלא ברשות הבורא".

כלומר קיימת חובה לעסוק ברפואה וגם ברפואה מונעת, ובלבד שתהיה הכרה בכך שהתוצאה אינה תלויה בהשתדלות זו, אלא בה' יתברך לבדו.

השילוב הנכון בין אמונה להשתדלות בא לידי ביטוי באופן מוחשי במדרש שמואל¹⁴, וכך מסופר שם:

"מעשה ברבי ישמעאל ורבי עקיבה, שהיו מהלכין בחוצות ירושלים והיה עמהן אדם אחד. פגע בהם אדם חולה. אמר להן: רבותי, אמרו לי במה אתרפא. אמרו לו: קח לך כך וכך עד שתתרפא.

אמר להן אותו האיש שהיה עמהן: מי הכה אותו בחולי? אמרו לו: הקדוש ברוך הוא. אמר להן: ואתם הכנסתם עצמכם בדבר שאינו שלכם - הוא הכה ואתם מרפאין?!

אמרו לו: מה מלאכתך? אמר להן: עובד אדמה אני והרי המגל בידי. אמרו לו: מי ברא את האדמה? מי ברא את הכרם? אמר להם: הקדוש ברוך הוא. אמרו לו: ואתה מכניס עצמך בדבר שאינו שלך, הוא ברא אותו ואת אוכל פריין שלו?! אמר להן: אין אתם רואין המגל בידי, אלולי שאני יוצא וחורשו ומכסחו ומזבלו ומנכשו לא העלה מאומה.

אמרו לו: שוטה שבעולם, ממלאכתך לא שמעת מה שכתוב 'אנוש כחציר ימיו', כשם שהעץ אם אינו נזבל ומתנכש ונחרש אינו עולה, ואם עלה ולא שתה מים אינו חי והוא מת - כך הגוף הוא העץ, הזבל הוא הסם, איש אדמה הוא הרופא".

מעשה ברבי ישמעאל ורבי עקיבא שפגשו אדם חולה. כששאלו החולה מדוע הם מתערבים במעשי הבורא שהיכה אותו, השיבו לו במשל מעולם החקלאות: כשם שהאדמה זקוקה לעיבוד, זיבול וחרישה כדי להוציא

¹¹ שו"ת הרשב"א ח"א סימן תיח.

¹² פסקי ריא"ז בבא קמא פ"ח, ה"א, אות ז.

¹³ חובות הלבבות - שער הביטחון פרק ד.

¹⁴ מדרש שמואל ד, א.

לחם - למרות שהקב"ה הוא בורא האדמה - כך הגוף משול לעץ, והתרופה משולה לזבל. ללא עבודת "איש האדמה" (הרופא), העץ לא יחיה.

האם מותר להימנע מטיפול רפואי

בעוד שהרמב"ן ראה ברפואה ירידה מן האידיאל הרוחני, פוסקים מאוחרים יותר כותבים כי במציאות ימינו, הפנייה לרופא אינה בגדר "רשות", אלא חובה גמורה. ¹⁵הט"ז¹⁵ כותב כי הפסוק "יִרְפָּא יִרְפָּא" נקט לשון "רשות" כדי ללמדנו שבאופן עקרוני - אילו האדם היה זכאי ושלם בדרגתו - לא היה זקוק לרופא. אולם, כיוון שהעולם השתנה ובני האדם תלויים בדרכי הטבע, הרשות הפכה לחיוב:

"אין שייך לומר דהאי קרא... קא משמע לן מצוה, דאילו האדם זכאי - אינו צריך לכך, ואדרבה היה צריך דווקא רפואה על ידי שמים. אלא דלפי דרכו של אדם 'רשות' הוא לו, ועל כרחק הווה האידינא [הרי זה בזמן הזה] חיוב בדבר ומצוה היא, כיוון דלפי מעשה האדם חיותו תלוי בכך".

בדומה לזה, **מֵרֵן הַחַיִּיד"א**¹⁶ פוסק כי בימינו אין לאדם היחיד רשות לנהוג כשיטת הרמב"ן, כי הסתמכות על הנס בדורנו גובלת באיסור:

"ונראה דהאידינא [שבזמן הזה] אין לסמוך על הנס, וחייב החולה להתנהג בדרך העולם לקרות רופא שירפאו. ולא כל כמיניה לשנות סוגיין דעלמא ולומר כי הוא גדול מכמה חסידי הדורות שנתרפאו על ידי רופאים. וכמעט איסור יש בדבר, אי משום יוהרא [גאוה], ואי משום לסמוך אניסא במקום סכנה ולהזכיר עוונותיו בשעת חוליו. אמנם ינהוג כדרך של בני אדם ואורח כל ארעא להתרפאות על ידי רופא, וליבו בל עמו - רק ידבק בקונו... ובו יבטח דווקא".

לפי מֵרֵן הַחַיִּיד"א, הדרך הנכונה היא שילוב - לפנות לרופא כדרך הטבע, מצד חובת ה"השתדלות", ובמקביל לבטוח בה' שהוא זה ששולח את הרפואה. הוא מבסס את דבריו על הגמרא במסכת **ברכות**¹⁷:

"דאמר רב אחא: הנכנס להקיז דם אומר: 'יהי רצון מלפניך ה' אלקי שיהא עסק זה לי לרפואה ותרפאני, כי אל רופא נאמן אתה ורפואתך אמת, לפי שאין דרכן של בני אדם לרפאות אלא שנהגו'.

אמר אביי: לא לימא אינש הכי [לא יאמר אדם כך], דתני דבי רבי ישמעאל: 'ורפא ירפא' - מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות".

מֵרֵן הַחַיִּיד"א מסיק כדעת אביי, שהשימוש ברפואה הוא רשות מוסדרת ומקובלת, "דרכם של בני אדם", ולכן אין לראות בפנייה לרופא סתירה לאמונה, ובלבד שמצרפים לה תפילה מתוך דבקות וביטחון בה'.

לעומת מֵרֵן הַחַיִּיד"א, המורה כי יש לפנות לרופא כדרך הטבע, ובמקביל לבטוח בה' ששולח את הרפואה, **בשו"ת שבט הלוי**¹⁸, דן **רבי שמואל הלוי ואזנר**¹⁹, במקרה של חולה המסרב לקבל טיפול רפואי מתוך רצון

¹⁵ ט"ז יו"ד סימן שלו, סק"א.

¹⁶ ברכי יוסף יו"ד סימן שלו, ס"ק ב.

¹⁷ ברכות ס"א.

¹⁸ שו"ת שבט הלוי ח"ח סימן רנא, אות יב.

לבטוח בה'. הוא נשאל האם יש לכפות עליו טיפול מדין "הצלת נפשות", או שמא יש לכבד את רצונו לאור דברי הרמב"ן. וכה דבריו:

"אם מונע עצמו החולה מטיפול רפואי מרוב ביטחון בה', אין בהימנעו ביטול מצוה כאשר יוצא מדברי הרמב"ן... אבל אם עושה כעין איבוד לדעת או מקלות ראש או רוח שטות - יראה דהכפיה הוא על פי בית דין לפי הנחת הרופא".

בתשובתו, מחלק הרב ואזנר בין שתי מציאויות:

- א. **סירוב מתוך אמונה:** אם הסירוב נובע מביטחון אמיתי ושלם בה', כשיטת הרמב"ן, אין בכך איסור ואין לכפות עליו.
- ב. **סירוב מתוך שטות:** אם הסירוב נובע מ"רוח שטות" או זלזול בחיים, זוהי התאבדות לדעת ויש לכפות טיפול.

נמצאנו למדים שלדעת ה"שבט הלוי", בניגוד למרן החיד"א, דברי הרמב"ן עשויים להיות רלוונטיים גם בימינו עבור יחידי סגולה.

מנגד, **רבי אליעזר יהודה וולדינברג**²⁰ בשו"ת **ציץ אליעזר**²¹ מסייג מאוד אפשרות זו, בטענה שדברי הרמב"ן נאמרו לדורות של נביאים או ליחידי סגולה, אך בימינו אין אדם יכול להעיד על עצמו שהגיע למדרגה רוחנית כזו המייתרת את ההשתדלות הטבעית, וזו לשונו:

"וכלל ידוע הוא כי אדם קרוב אצל עצמו... ומי יוכל איפוא לאמוד בנפשו כי הגיע לידי מדריגה רוחנית גבוהה כזו?".

בשולי הדברים, נזכיר את הערת המהר"ץ **חיות**²² הנוגעת למקור חיובו של הרופא לרפא. הוא תמה מדוע הרמב"ם - שהיה רופא בעצמו - השמיט מספרו את הדרשה המפורסמת "מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות", ולא הגדיר את הרפואה כמצוה הנובעת מפסוק זה:

¹⁹ **רבי שמואל הלוי ואזנר (בעל "שבט הלוי") (וינה שבאוסטריה-בני ברק), התרע"ג-התשע"ה** - מגדולי פוסקי ההלכה בדורות האחרונים ומנהיגה הרוחני של שכונת "זכרון מאיר". בצעירותו למד בישיבת "חכמי לובלין" אצל רבי מאיר שפירא, ועלה לארץ ישראל לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה. הקים את ישיבת "חכמי לובלין" בבני ברק ועמד בראשה במשך עשרות שנים. נודע כסמכות הלכתית עליונה ופסקיו התקבלו בכל תפוצות ישראל. עסק רבות בביצור חומות הדת ובפתרון שאלות טכנולוגיות והלכתיות מורכבות שהתעוררו בדורו. נודע ביראת השמים הצרופה שלו ובדבקותו במסורת הפסיקה של גדולי הדורות הקודמים. נפטר בערב חג הפסח בגיל 102. מחבר הספרים: "שבט הלוי" - סדרת ספרי שו"ת הכוללת אחד-עשר כרכים על כל חלקי השולחן ערוך, "שבט הלוי" על התורה - חידושים וביאורים על חמישה חומשי תורה, "שבט הלוי" על הש"ס - חידושים על מסכתות התלמוד, "שיעורי שבט הלוי" - סיכומי שיעוריו על הלכות נידה, "מבית לוי" - קובצי פסקים והנהגות שהוצאו על ידי תלמידיו, "דרשות שבט הלוי" - דרשות שנשא במעמדים שונים ובישיבה.

²⁰ **רבי אליעזר יהודה וולדינברג (בעל "ציץ אליעזר") (ירושלים), התרע"ו-התשס"ז** - מגדולי פוסקי ההלכה בדור הקודם, חבר בית הדין הרבני הגדול. נולד בעיר העתיקה בירושלים ובצעירותו למד בישיבת "עץ חיים" אצל רבי איסר זלמן מלצר. שימש במשך עשרות שנים כרב המרכז הרפואי "שערי צדק", תפקיד שהפגיש אותו עם שאלות הרוח גורל בתחום הרפואה וההלכה. פסקיו מהווים אבן יסוד בדיונים על אתגרים טכנולוגיים ורפואיים מודרניים כמו השתלות איברים, הפריה חוץ-גופית וקביעת רגע המוות. לצד עיסוקו ברפואה, עסק רבות גם בשאלות הנוגעות להלכות מדינה, צבא ומשפט ציבורי. מחבר הספרים: "ציץ אליעזר" - סדרת שו"ת בת עשרים ושניים כרכים המקיפה את כל תחומי ההלכה, "הלכות מדינה" - בירורים הלכתיים מקיפים בנושאי שלטון, צבא ומשפט במדינת ישראל, "רמת רחל" - הגהות וחידושים, "שביתת הים" - הלכות הפלגה בים בשבת, "אבן יעקב" - על התורה והמועדים.

²¹ שו"ת ציץ אליעזר ח"ז סימן ב.
²² מהר"ץ חיות בבא קמא פה ע"א.

"כבר תמהתי בספרי שלא מצאתי להרמב"ם ז"ל שיביא זה בספרו דמצוה לרופא לרפאות... ולא הביא שום לימוד על זה... אבל הדרשה מן 'רפא ירפא' השמיט... וצ"ע על הרמב"ם".

המהר"ץ חיות נותר בצריך עיון, מדוע הרמב"ם לא ביסס את ההיתר והמצוה לרפא חולים על המילים "ורפא ירפא".

בהמשך דבריו, המהר"ץ חיות מציין למקור אחר, שממנו לומד הרמב"ם שיש מצוה לרפא בני אדם, והוא מדין השבת אבדה, כפי שראינו אצל בעלי התוספות, וכפי שכתב הרמב"ם בפירושו למשנה בנדריים²³:

"חייב הרופא מן הדין לרפאות חולי ישראל והרי הוא בכלל אמרם בפירוש הכתוב 'והשבתו לו', לרבות את גופו, שאם ראהו אובד ויכול להצילו הרי זה מצילו בגופו או בממונו או בידיעתו".

כלומר לפי הרמב"ם, כמו שיש מצוה להחזיר אבדה לבעליה, כך יש מצוה להשיב לחולה את בריאות גופו. ולמרבה הפלא, המקור הבסיסי שממנו לומדים חז"ל שניתנה רשות לרופא לרפא לא מוזכר ברמב"ם.

תפילה והודיה

בשו"ת ציץ אליעזר²⁴, מבואר עוד כי הפנייה לרופא והשימוש בתרופות אינם עומדים בסתירה לאמונה, אלא אדרבה - הם מחייבים את האדם להכיר בטובתו של הבורא ולהודות לו על כך שיצר את הרפואה בעולם.

הרב וולדינברג משווה את הרפואה לאכילה, בהסתמך על דברי הרמב"ם בפירוש המשניות²⁵:

"ולפי דמיונם המשובש והמטופש, אם רעב אדם ופנה אל הלחם ואכלו, שמתרפא מאותו הצער הגדול בלי ספק – האם נאמר שהסיר בטחונו מה' והוי שוטים יאמר להם: כי כמו שאני מודה לה' בעת האוכל שהמציא לי דבר להסיר רעבוני ולהחיותני ולקיימני – כך נודה לו על שהמציא רפואה המרפאה את מחלתי כששתמש בה".

הלכה למעשה, נפסק **בשולחן ערוך**²⁶ וכן **במשנה ברורה**²⁷, כי בכל עסק רפואי יש לומר תפילה קצרה:

"יהי רצון מלפניך... שיהא עסק זה לי לרפואה, כי רופא חנינם אתה".

המטרה בתפילה זו, כפי שמדגיש ה"משנה ברורה", היא למקד את הביטחון בבורא יתברך ולא באמצעי הגשמי:

"שלא יחשוב שתהיה איזה דבר לו רפואה אלא על ידי הבורא יתברך שמו, ולכן על ידי תפילה זו ישים ביטחונו בו".

²³ פירוש המשנה לרמב"ם מדרים פ"ד, מ"ד.

²⁴ שו"ת ציץ אליעזר ח"ז סימן ב.

²⁵ פירוש המשניות לרמב"ם פסחים פ"ד, מ"י.

²⁶ שולחן ערוך או"ח סימן רל, ד.

²⁷ משנה ברורה שם, ס"ק ו.

כשם שהחולה נדרש לאמונה, כך גם הרופא. עליו לזכור כי הוא אינו אלא שליח, ועליו להתפלל להצלחת הטיפול. הציץ אליעזר מתאר את תפקיד הרופא כשליחות קדושה, אך מזהיר כי ללא רצון ה', גם הרופא המומחה ביותר עלול "לגשש באפילה". הוא מצטט את דבריו המופלאים של **המאירי**²⁸:

"כמה שערים יש למקום לרפאות מה שאינן נראות לרופא? וכמה בני אדם מתים בפניהם ורפואתם קרובה? וכמה שאין דנים אותם למיתה והם מתים לפנייהם?".

לאור זאת, מסכם הציץ אליעזר:

"יש לו לרופא להאמין באמונה שלימה שעבודתו עבודת קודש למלאות שליחות עליונה נשגבה, ולהפיל תחינתו לפני הרופא חולים לחונן אותו דעת ותבונה בריפוי החולים, ולפקוח עיניו וליבו לראות נכוחה הדרך אשר ילך בה".

בקצרה

מהמילים "רפא רפא" למדו חז"ל שניתנה רשות לרופא לרפא.

בעלי התוספות הקשו, מדוע נדרש היתר מיוחד הרי זו מצוה של הצלת נפשות, ומצאנו לכך מספר תשובות:

- א. לפי **תוספות רא"ש**, החידוש הוא שיש רשות לרופא ליטול שכר על הרפואה.
- ב. לפי **תוספות**, ניתן היה לחשוב שמותר לרפא רק פציעה שנגרמה על ידי אדם, ובא הפסוק ללמדנו שמותר לרופא לרפא גם מחלה טבעית.
- ג. **בהדר זקנים** מבואר, שהפסוק נצרך למקרים שבהם החולה אינו בסכנה מיידית, אלא סובל מחולי מתמשך.
- ד. **במושב זקנים** מבואר, שהפסוק מתיר לרופא לנסות לרפא גם אם רופא אחר כבר ניסה ונכשל. שלא יאמרו שהכישלון מעיד על רצון ה' שהחולה לא יתרפא.
- ה. תירוץ נוסף **במושב זקנים שם**, הוא, שמותר לרופא לטפל בחולה גם אם הטיפול כרוך בסיכון ועלול חלילה להמיתו.
- ו. **הרמב"ן** מבאר, שה"רשות" נועדה להגן על הרופא מפני תביעה או עונש במקרה של טעות בשוגג.
- ז. **הגר"א** מבחין בין חולי פנימי לחולי חיצוני - חולי פנימי אמור להירפא בדרך הטבע על ידי הקב"ה בלבד, ואילו ההיתר לרופא ניתן רק במחלות חיצוניות.

חובת החולה לפנות לרופא

הרמב"ן סובר, שבמציאות אידיאלית אין צורך ברופאים והרפואה צריכה לבוא ישירות מה', אך התורה התירה הליכה לרופאים כי הדורות ירדו ברמתם הרוחנית. לעומתו, **הרשב"א**, **הרי"א** ו**רבנו בחיי** סוברים, שקיימת חובה להשתמש ברפואה ולנהוג כדרך הטבע, מתוך ביטחון שהתוצאה בידי ה'.

הלכה למעשה בימינו, **הט"ז ומרן החיד"א** פסקו, שמאחר שאין אנו בדרגת הביטחון העליונה, הפנייה לרופא היא חובה גמורה ואיננו רשאים לסמוך על הנס.

בעל **שבט הלוי** סובר, שאם אדם יחיד סגולה מסרב לטיפול מתוך ביטחון אמיתי – אין לכפות עליו, אך הציץ **אליעזר** חולק על כך וקובע כי אין בימינו מי שיכול להעיד על עצמו שהוא בדרגה זו, ולכן חובה על כולם להתרפא.

²⁸ מאירי מגן אבות ענין התשעה עשר.

תפילה והודיה

הרמב"ם (בפירוש המשניות) משווה את הרפואה לאכילה: כשם שמזדים לה' על הלחם המשביע, כך יש להודות לו על הרפואה המרפאה.

חתמנו בדברי **הציץ אליעזר**, לפיהם החולה והרופא גם יחד נדרשים ללוות את ההליך הרפואי בתפילה, מתוך הבנה שהרופא הוא רק שליח, ועצם ההצלחה תלויה אך ורק בבורא יתברך.